

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд на Алиса Димитрова Трендафилова
„Стратегии за речева акомодация”
за присъждане на образователната и научна степен „доктор”

Представеният дисертационен труд се състои от увод, шест глави, кратки изводи, приноси, библиография и приложение (таблици и фигури и анкетна карта). Представени са и четири публикации по темата на дисертацията („Акомодация, стратегии и социална психология на езика”, „Роля на социалната идентичност и каузалните атрибуции в динамиката на апроксималните акомодационни стратегии”, „Акомодация и стратегии: типология и динамика” и „Комуникативната акомодация: събития, реакция на събития или комплекс от фактори”).

Съгласно структурните изисквания за оформяне на дисертационния труд в първа глава се изясняват обектът, предметът, целите, задачите и методите на изследване (с. 6-23).

Ще започна с това, че самият избор на обекта на настоящото изследване е сполука както за докторантката и нейния научен ръководител, така и за българската лингвистична наука, тъй като досега стратегиите за речева акомодация като сложни и динамични същности „не са били обект на изследване с оглед на тяхното краткосрочно реализиране в рамките на конкретно комуникативно взаимодействие на носителите на българския език” (с.22). Оттук произтича и актуалността на изследването с теоретични и приложни аспекти, чийто предмет е конкретизиран по следния начин: „стратегии за речева акомодация при съвременни млади носители на българския език” (с. 9). Чрез емпирични данни (отговорите на анкетираните лица) се търси корелацията на различните реализации на стратегиите за речева акомодация и факторите „субективно възприет характер на общуването”, „пол на събеседника” и „статус на събеседника”.

Ясно и точно са формулирани трите основни цели на изследването, за чието изпълнение отчетливо са поставени седем основни задачи (с. 11-12). Тяхното решаване изисква интердисциплинарен подход и комбиниране на няколко метода, произтичащи от спецификата на обекта и предмета на изследването – открити са дескриптивният и съпоставителният метод при проследяване на развойните тенденции в акомодационната теория, анкетният метод при събиране на данните за реализацията на стратегиите за речева акомодация, йерархичният клъстерен анализ и методът на дескриптивен анализ при обработката и анализа на получените резултати.

При описанието на въпросника с отговори по 7-степенна скала е допуснато едно противоречие поради невнимание – най-напред е написано, че „основните въпроси в анкетната карта са 83, всеки от които има по 8 подвъпроса” (с. 13), а малко по-надолу на същата страница е

уточнено, че първият въпрос е с 27 възможни отговора, 4 въпроса са без подотговори и 78 въпроса – с по 8 подотговора. Освен това не става ясно защо „така получените въпроси, които засягат едно и също явление, са общо 16” – едва на следващата страница е посочено, че групирането по два въпроса става според възприемането на общуването като делово или като неформално.

В отделна точка на първа глава са систематизирани особеностите на научните ресурси в областта на стратегиите за речева акомодация. Написаното тук до голяма степен се повтаря в трета глава, където детайлно са изяснени същността, особеностите и етапите в развитието на теорията за акомодацията. Все пак наличието на тази точка е оправдано с оглед на систематизирането на основните термини от понятийния апарат, приет в англоезичните научни ресурси във връзка с обекта на изследване. В терминологичните уточнения би следвало веднага след по-общия термин „стратегии за акомодация” да се изясни и терминът „стратегии за речева акомодация”, който е собственият изследователски обект, като се уточни, че „речева” се синонимизира с „комуникативна” (част от стратегиите са свързани с комуникативното взаимодействие).

Намирам за целесъобразно извеждането на *Обобщение* след всяка глава, което разкрива умението на дисертантката да извлича есенцията, да отсява важното от по-маловажното и да обобщава най-същественото в края на главата.

Във втора глава са разгледани същността и особеностите на социалната психология на езика, в чието поле се разгръща теорията за акомодацията с основен компонент стратегиите за речева акомодация. Очертани са сложните отношения между областта език и социално взаимодействие (LSI) и една от нейните подобласти – социалната психология на езика (LSP). Същността на речевия стил и речевите маркери за социалната психология на езика е откритоена на фона на социалингвистичните схващания; отделено е внимание на мястото на социалната психология на езика по отношение на социалингвистиката, както и връзките ѝ с други лингвистични дисциплини.

Със завидна библиографска осведоменост и вещина докторантката разкрива същността и особеностите на теорията за акомодацията като социално-когнитивен подход към изучаването на езика, като сложен и всеобхватен модел на междуличностната и междугруповата комуникация. Подробно и изчерпателно до скрупульозност са проследени фазите в развоя на теорията за акомодацията и различните редакции, които тя претърпява във времето. Следвайки логиката на изложението, на места докторантката се увелича и синтаксисът става твърде тромав (вж. например дългото и претрупано с еднотипни синтактични конструкции изречение на с. 107).

Движейки се от общото към частното, в следващата глава авторката на изследването представя същността и особеностите на основните стратегии за акомодация. Направен е синтез на най-важните динамични характеристики на стратегиите за речева конвергенция, за речева дивергенция, за поддържане на речта, за допълване на речта, за улесняване на разбирането, за междуличностен контрол, за управление на дискурса. Накрая са представени основните изводи, свързани с динамиката на стратегиите за акомодация – изводи, които следва да бъдат взети под внимание при емпиричните изследвания на представените стратегии и техните конкретни реализации при комуникативното взаимодействие.

Пета глава е посветена на подходите към стратегиите за речева акомодация. В тази глава също е демонстрирана добра осведоменост и ерудираност – най-напред са представени подходите в отделните дисциплини, имащи отношение към обекта на изследване в дисертацията, след това са обобщени различните методи и инструментариумът за провеждане на изследванията в областта на акомодацията в англоезичната литература, подчертана е спецификата на подходите в изследванията по темата в научните ресурси на руски език и накрая обстойно са анализирани приносите по отношение на теорията за акомодацията в българската социолингвистика, психологията и поведенческите науки. Обърнато е подобаващо внимание на въпроса за нивелацията на речевото поведение преди всичко в трудовете на доайена на българската социолингвистика акад. Михаил Виденов. Изтъкнати са приносите на Кр. Алексова в изследванията ѝ, посветени на речевата акомодация и нивелацията на семейните речеви кодове. Правилно е потърсена връзката между изследването на акомодацията и изследването на езиковите атитюди, открито е отношението на акомодацията и към диглосията. Тук имам дребни забележки относно цитирането на с. 169 горе – в библиографията под № 172 е посочен друг източник, както и относно печатните грешки и стилистично неиздържаното начало на абзаца на с. 170.

След очертаването на теоретичната рамка следва самото емпирично изследване. Бих искала да изтъкна, че теоретичната и приложната част на дисертационния труд са добре балансирани. При избора на методи на изследването са отчетени редица фактори. Трикомпонентният модел, който обединява когнитивния, оценъчно-афективния и поведенческия аспект, дава възможност да се изследват различни реализации на стратегиите за акомодация, като се отчитат особеностите, които тези реализации имат по отношение на различни комуниканти. При описанието на въпросника, съставен за целите на емпиричното изследване, е допуснато същото противоречие относно броя на въпросите с по 8 подвъпроса (с. 183), за което споменах по-горе (с. 13). Струва ми се също така, че броят на въпросите, свързани с невербалните и психологическите аспекти на

акомодацията, които имат помощен характер, са твърде много, доколкото фокусът на изследването са стратегиите за речева акомодация.

След като представя подробна информация за изследваните лица въз основа на статистическата обработка на данните от емпиричното изследване, докторантката прави задълбочен анализ на резултатите от анкетното проучване. Прилагането на йерархичния клъстерен анализ на отговорите на анкетиранията лица позволява да се отсеят 11 релевантни за ежедневните комуникативни ситуации фактори (от посочените 27) и показва разклоняването им в две големи групи. Следва обстойно представяне на резултатите от дескриптивния анализ на данните, свързани с реализациите на стратегиите за речева акомодация и зависимостите по отношение на факторите *ситуация на общуването, пол и статус на събеседника*. Умело се анализират стойностите на отговорите от анкетното проучване, подходящото графично оформяне на изложението откроява посочените фактори и улеснява възприемането на резултатите.

Поради недоглеждане съществуващите разлики в резултатите и обобщението за прилагането на стратегията за конвергенция посредством редукция на неударено Е в И повтаря изцяло завършека на анализа на данните за предходната стратегия за конвергенция – по отношение на окончание -МЕ (срвн. с. 220-221 и с. 223). В *Таблица 14* от *Приложението* във въпроси 30 и 31 се съчетават две фонетични особености – мекост на съгласни пред предни гласни и редукция на Е в И, без първата особеност да се отчита – в такъв случай би трябвало тя да отпадне от въпроса.

Направени са обобщени изводи за реализациите на стратегиите за речева конвергенция, за речева дивергенция, за междуличностен контрол, за улесняване на разбирането и за управление на дискурса (с. 270-292). След това са обобщени случаите, при които може да се говори за същинско прилагане на стратегиите за речева акомодация, както и различните фактори, които са детерминирали техните реализации, получили средни стойности на оценките над средната.

В заключението, озаглавено „Кратки изводи”, още веднъж се проявява стремежът към обобщеност и умението да се изтъкват най-съществените резултати и приноси моменти.

Изцяло приемам десетте приноса, които авторката на изследването посочва в края на дисертационния труд.

Впечатляваща със своя обем е библиографията – цитирани са 360 източника, повечето от които англоезични.

В заключение искам да кажа, че изтъкнатите дотук достойнства на представеното изследване са доказателство за високата научна квалификация на докторантката, за способността ѝ да организира значителен по своя обем материал, за умението ѝ научно да го интерпретира и да обобщава резултатите от анализа на данните. Изследването е изключително трудоемко и изисква голямо усърдие,

старание и прецизност. Стилът на изложението е академичен, но на места изказът е твърде тромав, обременен от повторение на думи и синтактични конструкции.

Авторефератът отговаря на съдържанието на дисертацията.

Безспорните достойнства и приноси моменти на представения дисертационен труд ми дават основание убедено да смятам, че той заслужава да получи висока положителна оценка, а на неговата авторка Алиса Димитрова Трендафилова да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“.

4. 04. 2013 г.

Рецензент: доц. д.ф.н. Елена Николова